

УДК 343.98

ТИПОВІ СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЦІЛЬОВИМ ВИКОРИСТАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ, ВИДІЛЕНИХ НА РОБОТУ З ВІДХОДАМИ

Лилик В.А., аспірант
юридичного факультету
ПВНЗ «Львівський університет бізнесу і права»

Стаття присвячена дослідженню типових способів вчинення злочинів, пов'язаних із нецільовим використанням бюджетних коштів, що виділяються на роботу з відходами. З'ясовано наукові та термінологічні питання способу вчинення злочину. Аналізуються викладені в юридичній літературі погляди на поняття способу вчинення злочину як елемента криміналістичної характеристики злочину. Наведені типові способи підготовки, безпосереднього вчинення та приховування злочинів, пов'язаних із нецільовим використанням бюджетних коштів, що виділяються на роботу з відходами.

Ключові слова: бюджетні кошти, криміналістика, криміналістична характеристика, нецільове використання, спосіб вчинення злочину.

Статья посвящена исследованию типовых способов совершения преступления, связанного с нецелевым использованием бюджетных средств, выделяемых на работу с отходами. Выяснены научные и терминологические вопросы способа совершения преступления. Анализируются изложенные в юридической литературе взгляды на понятие способа совершения преступления как элемента криминалистической характеристики преступления. Приведены типовые способы подготовки, непосредственного совершения и утаивания преступлений, связанных с нецелевым использованием бюджетных средств, выделяемых на работу с отходами.

Ключевые слова: бюджетные средства, криминалистика, криминалистическая характеристика, нецелевое использование, способ совершения преступления.

Luluk V.A. TYPICAL METHODS OF CRIMES COMMISSION RELATED WITH NON-TARGET BUDGET USE ALLOTTED TO THE WORK WITH WASTES

The article is devoted to the investigation of typical methods of committing crimes related to the misuse of budget funds allocated for work with waste. The scientific and terminological questions of the method of committing a crime are found out. The views expressed in the legal literature on the notion of a method of committing a crime as an element of a forensic characteristic of a crime are analyzed. The typical methods of preparation, direct execution and concealment of crimes connected with the misuse of budget funds allocated for work with waste are given.

Key words: budget funds, criminology, forensic characteristic, misuse, method of committing a crime.

Постановка проблеми. Держава намагається належним чином урегулювати суспільні відносини у сфері забезпечення цільового використання бюджетних коштів. За це відповідає низка органів державної влади, діяльність яких на даний час можна оцінити як недостатньо ефективну. Так, відповідно до офіційних даних Рахункової палати України, у 2013 р. нею перевірено 932 об'єкти та виявлено незаконного, в тому числі нецільового використання коштів на

загальну суму 4 млрд. 894,6 млн. грн., у 2014 р. – 744 об'єкти / 5 млрд. 252,8 млн. грн., у 2015 р. – 627 об'єктів / 6 млрд. 353,8 млн. грн., а у 2016 р. – 644 об'єкти / 7 млрд. 100 млн. грн. відповідно [1].

У зв'язку із цим можна зробити висновок, що протидія злочинам у бюджетній сфері й надалі залишається пріоритетним завданням забезпечення економічної безпеки нашої держави. Крім того, небезпека нецільового використання бю-

джетних коштів пов'язана ще й з тим, що вказаний злочин є супутником розвитку сучасної української держави та є поширеним майже у всіх сферах суспільного життя – економічній, соціальній та політичній. На підтвердження цього можна навести думку П.П. Андрушка, який слушно вказує, що використання бюджетних коштів усупереч їх цільовому призначенню може бути способом учинення інших, більш тяжких злочинів: 1) невивплати заробітної плати, стипендій, пенсій чи інших установлених законом виплат (ст. 175 ККУ); 2) привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 ККУ); 3) службове підроблення та службова недбалість (ст. ст. 366 і 367 ККУ) тощо [2, с. 26–32].

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням деяких аспектів розслідування злочинів, пов'язаних із нецільовим використанням бюджетних коштів, займалися П.П. Андрушко, В.В. Кікінчук, Г.А. Матусовський, В.А. Нечитайло, В.Л. Ортинський, І.І. Попович, Р.Л. Степанюк. В останні роки цю проблематику вивчали П.І. Зінов, Г.А. Мудрецька, О.М. Олійник, І.В. Писарчук, Р.І. Сибірна та А.В. Сибірний. Одна, роботи наведених авторів не розкривають у повній мірі механізм вчинення вказаної категорії злочинів, і сама проблематика вимагає додаткової уваги з боку криміналістів.

Метою статті є розкриття сутності та характеристика типових способів вчинення злочину, передбаченого диспозицією ст. 210 КК України.

Виклад основного матеріалу. Центральний момент у генезисі злочинної поведінки, як пише І.Ш. Жорданія, займає спосіб. Саме спосіб вчинення злочину є тією головною якісною характеристикою діяльності злочинця, яка найтісніше взаємопов'язана з властивостями інших елементів злочинної події. Спосіб вчинення злочину – не просто сума або якийсь комплекс поведінкових актів, а визначена цілісна структура поведінки, що є певною системою. Ці акти поведінки – дії, операції, прийоми – сполучаються за певною ієрархією і субординацією як частини цілеспрямованої вольової діяль-

ності [3, с. 73]. Спосіб вчинення – це система прийомів, дій, операційних комплексів, зумовлених метою і мотивами дій, психічними і фізичними якостями особи, в яких виявляються психофізіологічні і характерологічні особливості людини, її знання, вміння, навички і ставлення до різних проявів дійсності. Для кожного злочину, як пише М.І. Єнікеев, існує свій системний «набір», комплекс дій і операцій. У кожної людини також є система узагальнених дій, що свідчать про її індивідуальні особливості. Ці комплекси так само індивідуалізовані, як і папілярні узори пальців, та сліди цих комплексів завжди залишаються на місці події [4, с. 105].

Питання способу вчинення злочину є однією з ключових не тільки в криміналістиці, а й у кримінальному праві, кримінальному процесі та судовій психології. У кримінальному праві цю категорію пов'язують з об'єктивною стороною складу злочину, а також використовують як кваліфікуюча ознака. У криміналістиці ж частіше за все спосіб вчинення злочину пов'язують з обставинами, що підлягають доказуванню.

З огляду на це Г.Г. Зуйков до предмету доказування відносив дві групи фактів, що відображають спосіб вчинення злочину: а) такі, що мають кримінально-правове значення; б) такі, що забезпечують необхідну повноту і конкретність описання способу вчинення злочину в обвинувальному висновку й обвинувальному вирокі. До фактів першої групи науковець відносить відомості, що прямо передбачені статтями Особливої частини Кримінального кодексу України як кваліфікуючі вчинене за способом вчинення злочину, а також факти, які характеризують спосіб вчинення злочину як обставини, що обтяжують відповідальність. До фактів другої групи – все те, що дозволить відповідно до зібраних доказів описати спосіб вчинення злочину таким чином, щоб подія злочину, ступінь суспільної небезпеки злочину й самого злочинця були охарактеризовані досить повно [5, с. 7]. Актуальним залишається визначення способу вчинення злочину, дане Р.С. Белкіним. Видатний криміналіст під способом вчинення злочин запропонував розуміти си-

стему умисних дій з підготовки, вчинення та приховування злочину, охоплені єдиним злочинним задумом, детерміновані психофізичними якостями особи злочинця (його співучасників) і вибірково використанням ним (ними) відповідних умов, місця, часу, а також урахування можливих дій (бездіяльності) з боку потерпілого та інших осіб [6, с. 359].

На думку І.В. Гори, спосіб вчинення злочину охоплює систему взаємопов'язаних дій суб'єкта (або утримання від них), що вчиняються з певною послідовністю, із застосуванням різних знарядь і засобів та спрямовані на досягнення мети злочину. Для криміналістичної характеристики способу вчинення злочину важливі насамперед ті його сторони, що відбиваються назовні, і відтак мають досить великий ступінь інформативності. Виходячи із цього, науковець вважає, що спосіб вчинення злочину – це спосіб дій з готування, вчинення та приховування слідів злочину, що характеризує криміналістично значимі дані про виконавця і застосовані ним засоби і можливості їх застосування у розкритті злочинів [7, с. 38].

Особливим, як відзначає І. Писарчук, є виявлення способу вчинення нецільового використання бюджетних коштів. На його думку, спосіб є дією (системою дій), що використовуються під час виконання певної роботи, здійснення будь-чого. Способи вчинення злочину залишають у матеріальній та інтелектуальній сферах сліди. Службові особи, що вчинили нецільове використання бюджетних коштів, для уникнення покарання докладають максимум зусиль до їх знищення або маскуванню. Для зазначених злочинів характерні деякі особливості слідоутворення: зовні здебільшого вони виглядають як звичайні фінансово-господарські операції; знаряддя вчинення зазначених злочинів істотно відрізняються від знарядь вчинення загальнокримінальних злочинів; сліди, як правило, містяться в документах (управлінських, бухгалтерських, банківських, технологічних); предмети злочинного посягання (грошові кошти) можуть використовуватися під час правомірних фінансово-господарських операцій. Пошуковими ознаками

нецільового використання бюджетних коштів можуть бути документальні факти про: безпідставне підвищення заробітної плати, невмотивовані виплати премій окремим працівникам, проведення капітального або поточного ремонту, на який не було передбачене фінансування, придбання окремих основних засобів високої вартості тощо [8, с. 532–533].

У науковому коментарі до ст. 210 Кримінального кодексу України щодо об'єктивної сторони цього злочину вказані чотири можливі форми: 1) використання бюджетних коштів всупереч їх цільовому призначенню; 2) використання бюджетних коштів в обсягах, що перевищують затверджені межі видатків; 3) недотримання вимог щодо пропорційного скорочення видатків бюджету; 4) недотримання вимог щодо пропорційного фінансування видатків бюджетів усіх рівнів. Перші дві форми вчиняються шляхом дій, а третя і четверта можуть виражатися як у діях, так і в бездіяльності службової особи. Поняттям нецільового використання бюджетних коштів охоплюється також спрямування їх на видатки, фінансування яких за рахунок бюджетних коштів заборонено [9].

Досліджуючи способи вчинення злочинів, пов'язаних із використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі, В.В. Кікінчук звертає увагу на класифікацію таких способів, запропоновану вченими-кримінологами, а саме: способи вчинення злочинів, пов'язані з незаконним отриманням бюджетних коштів; способи вчинення злочинів, пов'язані з витрачанням бюджетних коштів; способи вчинення злочинів, пов'язані з незаконним відшкодуванням бюджетних коштів. Серед способів нецільового витрачання бюджетних коштів науковець виділяє використання службовою особою суб'єкта господарської діяльності бюджетних коштів, що виділяються на виконання певної державної програми, всупереч їх цільовому призначенню [10, с. 320, 323].

Г.В. Мудрецька проводила комплексне дослідження щодо методики розслідування викрадення бюджетних коштів. Науковець вказує, що вибір злочинцем того

чи іншого способу викрадення бюджетних коштів детермінований: особливостями предмета злочину; особливостями посадового становища; особливостями організаційно-правового статусу бюджетних установ; особливостями бухгалтерського обліку та звітності. Дії службових осіб можуть складатися з різних прийомів і операцій, спрямованих на підготовку, безпосереднє вчинення і приховування злочину. Найбільш характерними способами вчинення викрадень бюджетних коштів є: 1) викрадення коштів під час проведення обліково-бухгалтерських операцій з оплати праці; 2) придбання товарно-матеріальних цінностей з метою їх подальшої реалізації та привласнення готівкових коштів; 3) викрадення коштів шляхом «перекручування» правил ведення касових операцій; 4) викрадення коштів, призначених для виконання окремих доручень (підзвітних коштів), шляхом завищення підсумкових сум у авансовому звіті; 5) викрадення коштів шляхом виплат за укладеними угодами з комерційними структурами за фактично невиконані роботи або завищений обсяг робіт (послуг); 6) викрадення коштів шляхом виплат за укладеними угодами з комерційними структурами за завищеними цінами; 7) викрадення коштів шляхом використання векселів для здійснення фіктивних розрахунків; 8) створення юридичної особи для виконання бюджетних програм, що фінансуються з бюджету, з подальшим привласненням бюджетних коштів; 9) викрадення коштів з використанням еквівалентів грошових коштів (коштів, що містяться в акредитивах, у чекових книжках, в оплачених талонах на бензин (смарт-картках), в інших грошових документах) [11, с. 7–8].

Р.І. Сибірна, А.В. Сибірний та О.В. Хомів зазначають, що спосіб бюджетного злочину завжди пов'язаний із прямим порушенням вимог чинного законодавства стосовно порядку і характеру зміни дохідної та видаткової частин бюджету, розподілу і використання бюджетних коштів. Серед типових способів вчинення злочину, передбаченого ст. 210 КК України, науковці виділяють: 1) використання бюджетних коштів усупереч їх цільовому

призначенню. Напрями нецільового використання коштів можуть виражатися в таких фактах, як: а) придбання бюджетним коштом активів із метою подальшого продажу; б) здійснення внесків і статутний фонд комерційних структур; в) надання безвідсоткових і безстрокових позичок; г) оплата бюджетними коштами потреб підприємства, які не відповідають цільовому призначенню коштів; 2) використання бюджетних коштів усупереч їх цільовому призначенню шляхом порушення спеціальних правил використання бюджетних коштів, установлених чинним законодавством на певний період; 3) використання бюджетних коштів усупереч цільовому призначенню з оформленням їх на видатки за певною передбаченою бюджетом статтею (кодом) бюджетної класифікації при фактичному витрачання на цілі, що не відповідають характеру витрат, які можуть здійснюватися згідно із цією предметною категорією видатків; 4) використання бюджетних коштів усупереч цільовому призначенню шляхом їхнього надання неналежним одержувачам; 5) використання бюджетних коштів усупереч цільовому призначенню шляхом незаконного одержання і, відповідно, нецільового використання у вигляді бюджетного фінансування, кредиту, позички або компенсації; 6) тимчасове використання бюджетних коштів усупереч їх цільовому призначенню (переважно на власні потреби). Після закінчення певного періоду зазначені кошти вже використовуються цілеспрямовано [12, с. 101–103].

Серед типових способів приховування нецільового використання бюджетних коштів, виділених на роботу з відходами, варто назвати: 1) посилення службової особи на незнання того, що нормативні акти, якими вона керувалася, вже не дійсні; 2) посилення на технічну помилку виконавця розпорядження в кодї статті видатків; 3) знищення документів; 4) посилення на те, що підпис від імені службової особи виконаний іншою особою; 5) посилення на те, що в період видання та виконання рішення відповідна службова особа знаходилася у відпустці (на лікарняному).

Висновки. Під час визначення типових способів вчинення злочину, передбаченого ст. 210 КК України, за орієнтир необхідно брати ст. 119 Бюджетного кодексу України, в якій говориться, що нецільовим використанням бюджетних коштів є їх витрачання на цілі, що не відповідають: бюджетним призначенням, встановленим законом про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет); напрямам використання бюджетних коштів, визначених у паспорті бюджетної програми або в порядку використання бюджетних коштів; бюджетним асигнуванням (розпису бюджету, кошторису, плану використання бюджетних коштів). Саме вони покликані допомогти слідчому у визначенні безпосереднього способу вчинення злочину, пов'язаного з нецільовим використанням бюджетних коштів, виділених на роботу з відходами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Офіційний веб-сайт Рахункової палати України URL: www.ac-rada.gov.ua.
2. Андрушко П.П. Коментар до ст. 210 Кримінального кодексу України. – Юридичний вісник України. – 2012. – № 2. – С. 26–32.
3. Жордания И.Ш. Психолого-правовая структура способа совершения преступления. – Тбилиси: Изд-во «Сабчота Сакартвело», 1977. – 233 с.
4. Еникеев М.И. Юридическая психология: учебник. – М.: Норма-Инфра, 2001. – 517 с.
5. Зуйков Г. Г. Установление способа совершения преступления. Лекция. – М.: Высш. шк. МВД СССР, 1970. – 49 с.
6. Белкин Р.С. Курс криминалистики: в 3 т. – М.: Юристъ, 1997. – Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – 478 с.
7. Гора І.В. Поняття способів вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. – Закон и жизнь. – 2012. – № 9. – С. 35–39.
8. Писарчук І. Виявлення ознак нецільового використання бюджетних коштів, вчинених службовими особами. – Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридична. – 2016. – № 855. – С. 529–536.
9. Коментар до Кримінального кодексу України. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024>.
10. Кікінчук В.В. Способи вчинення злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі. – Науковий вісник ЛьвДУВС. – 2013. – № 3. – С. 317–326.
11. Мудрецька Г.В. Методика розслідування викрадень бюджетних коштів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.09. – Ірпінь, 2011. – 19 с.
12. Сибірна Р.І. Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних із нецільовим використанням бюджетних коштів. – Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія економічна. – 2016. – № 2. – С. 96–107.